

AISKYHLOS'UN PERSLER'İ ya da ASYA ile AVRUPA'NIN TARİHİ KARŞILAŞMASI

Özlem Hemiş Öztürk*

44.-(...)Çepçevre yapılan bir deniz yolculuğundan sonra Darius, Hintlileri egemenliği altına aldı ve Hint Denizi'ni gemilerine açtı. Doğu bölgesi bir yana bırakılırsa, böylece bütün Asya bilinmiş oldu ve Libya ile aynı tabiata sahip olduğu anlaşıldı.

45.-Avrupa'ya gelince, kuzeyi ve doğusu deniz midir, kimse bilmez. Uzunluğu biliniyor, dünyanın öbür iki bölümü kadardır. Zaten bir türlü akıl erdirememişim-

dir, neye dayanarak bir tek toprağa, hepsi de dişil takılı üç ad verilmiştir ve bölgeler arasında sınır olarak niçin Mısır'da Nil ve Kolkhis'de Phasis seçilmiştir. Ayrıca bu ayrımları kim yapmış, bu adları kim vermiş, bunu da bir türlü bulup çıkaramamışumdur.(...)

Herodotos

Doğu ile Batı'nın karşılaşmasını ilk kez Homeros'un *İlyada*'sında okuruz. Jan Assman'a göre doğudaki düşmana karşı panhelenik bir birlik öyküsü, bir merkezi hatırlama figürü olan *İlyada*, Yunanistan'da farklı ve dağılmış grupların bütünleşmesini kurgulayarak Yunan birliğini sağlayan bir metindir¹. Persler'in Ege'de etkinleşmeleriyle (İ.Ö. 545-546) Peisistratos'un Attika'da halka, Homeros'un destanlarını İyonya'lı ozanlar tarafından okutmaya başlaması² aynı zamana denk gelir. Ancak Thierry Hentch, *İlyada*'da suyun iki yakasından aynı kültürü paylaşan iki düşmanın karşılaşmasının konu edildiğine dikkat çeker³. Tanrılar katıyla fanilerin paralel işlendiği bu epik anlatının ardından, bir tragedya da tamamen farklı iki kültür karşılaşır. *Persler* bu karşılaşmanın dramatik yapıtlar tarihinde dile getirildiği ilk metindir.

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sahne Sanatları Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Jan Assman, *Kültürel Bellek*, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.267.

² George Thomson, *Aiskhylos ve Atina*, Çev. Mehmet Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1990, s.116.

³ Thierry Hentch, *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*, Çev. Aysel Bora, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s. 24.

Gilbert Murray, Aiskhylos'un *Persler*'ini (İ.Ö. 472) "büyük bir tarihi dönemin ilk kez kayda geçilmesi"⁴ olarak nitelendirir. *Persler*, günümüze ulaşmış Antik Yunan tragedyaları arasında güncel bir konuyla mitoloji dışında kaynağa dayanan tek tragedyadır. Aynı konunun, elimize ulaşmayan bir başka metinde, başka güncel konuları da işleyen Phrynichus'un *Fenikeli Kadınlar*'ında (İ.Ö. 476) ele alındığı bilinmektedir. H.D.F. Kitto, *Fenikeli Kadınlar*'ın da *Persler* gibi Susa'da geçtiğini ve Aiskhylos'un, Phrynicus'un bir dizesini alıntıldığını belirtir⁵. Bununla birlikte Aiskhylos'un yapıtında daha sonra göreceğimiz gibi Homeros etkisi oldukça dikkat çekicidir. *Persler*, Eski Tragedya'da epik anlatının izlerini en fazla taşıyan metindir. Pers İmparatorluğu'nun tüm Doğu Akdeniz'i kuşatan egemenliğinin boyutlarıyla kültürel farklılıklarının dile getirilmesi ve 'büyük bir tarihi dönemin kaydının' tam anlamıyla gerçekleşmesi Herodotos'un tarihi (İ.Ö.426) ile mümkün olur.

Aiskhylos'un *Persler*'i, Yunanlılar'ın Persler karşısında kazandıkları büyük zafer sonrasında, düşmana ağıt formunda yazılmış vatansever bir methiyedir. Oyunda Yunanlılar'ın bağımsızlığına vurgu yapılmaktadır. Oryantalizmi, gerçeklik hakkında tanıdık olanla yabancı olan arasında iki kutuplu bir karşıtlığı geliştiren politik bir görüş olarak nitelendiren Edward Said'e göre, *Persler* oryantalist bir metindir. *Persler*'de sunulan Doğu'nun doğal bir betimi değil, bir temsilidir. Kraliçe Atossa kişiliğinde, "Şarklı olmayan birinin tüm Şark'ın simgesi haline getirdiği bir şeyi canlandırmasıdır"⁶.

Aijaz Ahmad, Edward Said'in oryantalizme yönelik saptamalarında Aiskhylos ile modern emperyalist Avrupa merkezilik ideolojisi arasında bir süreklilik çizgisi kurduğunu ileri sürerek, bu "tarihsiz" yaklaşımı eleştirir.⁷ Ancak Ahmad'ın kendisi de Batı'nın bu süreklilik çizgisini, tam da Said'in ya da diğer postkolonyal eleştirmenlerin üzerinde durduğu gibi kolonileştirme stratejilerinin sistematikleştiği bir dönem olan Rönesans sonrası Avrupa'sında "uydurulduğunu"

⁴ Gilbert Murray, *The Literature of Ancient Greece*, Phoenix Books, The University of Chicago Press, Chicago, 1956 (ilk basım 1897) s. 218.

⁵ H.D.F. Kitto, *Greek Tragedy*, Doubleday Anchor Books, New York, 1955, s. 36. Kitto bu iki metni eldeki kısıtlı veriler doğrultusunda karşılaştırmaktadır.

⁶ Edward Said, *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 30.

⁷ Aijaz Ahmad, *Teoride Sınıf, Ulus, Edebiyat*, Çev. Ahmet Fethi, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 189-190.

belirtir⁸. Bu kurulma sürecinin Antik Yunan uygarlığına yaslanmasının önemli araçlarından biri dönemin metinleridir. Antikite arada bir naftalininden arındırılarak modern emperyalizmin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yorumlanmaktadır. Klasik dönemde antikite tanrılarının yerine Hristiyan tanrısı yerleştirilerek Antik Yunan metinleri yeniden yazılmaktaydı. Son dönemde peş peşe gösterime giren *Troya*, *İskender* ve *Kral Arthur* gibi filmlerde destanlar ve tarih, mitolojik unsurlardan ve eski zaman mucizelerinden arındırılmış, bugünkü bilince özgü uygarlık ve özgürlük düşünceleri yerleştirilmiş, içeriği yenilenmiş biçimde neo-emperyalist dönemin soy kütüğünü tazelemektedir. Ahmad'ın, bu bağlamda, yine de Said'in retoriğine tepki verdiğini, onun Avrupa genellemesini sorguladığını, diyalektik bakışla kavramlar üzerinden tartıştığını söyleyebiliriz. Thierry Hentch de Perikles döneminde Yunan sitelerinin tamamının aynı uygarlık düzeyinde olmadıklarından yola çıkarak bir Avrupa ruhundan söz etmenin mümkün olmadığına dikkat çeker. Ancak incelediğimiz dönemde Pers İmparatorluğu'nun hiyerarşik örgütlenmesine karşılık Yunan birliğinin henüz kurulamamış parçalı yapısını ve *Persler*'in bu yapının kurulmasına katkısını gözden kaçırmamak gerekir. Öte yandan soy kütüğünü Antik Yunan'a dayandıran Avrupa'dan tıpkı Said gibi 'tarihsizce' söz eden tarihçilerin sayısı az değildir. Örnekleme gerekirse René Grousset'nin aşağıdaki sözleri Edward Said'in dayanaklarının Ahmad'ın ileri sürdüğü kadar zayıf olmadığını gösterir:

*Avrupa ruhunun ilk kez kendi bilincine varması M.Ö. 5. yüzyılda Yunanistan'da gerçekleşti. Bu ruh, Hellas'ın özgürlüğünü onaylayarak sekiz yüzyıl boyunca Yunan dehasının bağımsızlığını, yani Avrupa ruhunun ortaya çıkışını sağlamış bulunan o Marathon ve Salamis günlerinde Asyalılar'ın karşısına dikildi. O zamandan beri bir Avrupa kavramı sürekli genişleyip katmerlendiyse de, başlangıçtaki çıkış noktası hiçbir zaman köklü bir değişime uğramadı.*⁹

---

⁸ A.g.e., s. 191.

⁹ René Grousset'nin **Doğu Sorunun Tarihi** yapıtından aktaran Hentch'in çalışmasında benzer pek çok yorum sıralanır. Hentch, a.g.e., s. 25.

Bu Asyalılar, Persler'dir. Salamis, Aiskhylos'un *Persler*'inde sözü edilen bağımsız Yunanlılar'a *boyunduruk takmaya giden*¹⁰ Persler'in Ege'deki varlığının sonu olmuştur.

Tanruların agonu Akdeniz:

Akdeniz gülünç derecede küçük bir deniz; onu olduğundan geniş sanmamızın nedeni tarihinin uzunluğundan, büyüklüğünden geliyor.

Lawrence Durrell, Balthazar

Herodotos, Akdeniz'in doğusu ile batısı arasındaki çatışmayı -Persler'den aldığı bilgiye dayanarak ve mitolojik unsurlarından soyundurarak- diğer Yunan illerinden daha varlıklı bir yer olan Argos'un prensesi İo'nun Fenikeliler tarafından kaçırılmasına bağlar. İo'nun kaçırılması üzerine Yunanlılar da Fenike kralının kızı Europa'yı kaçırmışlardır. Bu zincir Yunanlılar'ın Medea'yı, Asyalılar'ın Helen'i kaçırmalarıyla devam etmiştir.¹¹ George Thomson Helen örneğinden yola çıkarak kadınlarla birlikte el değiştiren mal, mülk ve varlıktan söz eder¹². Farklı milletlerin bu yolculuklarının temeli ekonomiktir. Mitolojide ise anlatım farklı, isimler aynıdır. Özellikle Europa'nın hikâyesine bakalım: Poseidon'la Nil kızı Libya'nın (Kuzey Afrika Libya olarak adlandırılmaktaydı) oğlu Fenike kralı Agenor'un kızıdır Europa. Zeus Europa'yı kaçırdıktan sonra Agenor oğullarını, kız kardeşlerini aramaya yollar ve onu bulmadıkça geri dönmelerini buyurur. Oğullar – her biri büyük bir kavimin atası olan Kadmos, Phoiniks ve Kiliks- Akdeniz çevresinde kentler kurarak yerleşirler ve geri dönmezler. Zeus, Europa'yı arkadaşlarına bir rüyasını anlatırken görüp beğenmiştir. Europa'nın rüyası şöyledir: İki kıta kadın kılığında kendisini paylaşmak ister. Europa'yı doğurduğunu ileri süren Asya ona sahip çıkarken, öteki kıta ise Zeus'un Europa'yı kendisine verdiğini iddia etmiştir. Zeus, boğa kılığına girerek, elinde İo'nun hikâyesiyle (İo'nun kaçırılması, kıtadan kıtaya kaçıışı, İstanbul

¹⁰ Aiskhylos, **Antik Yunan Tragedyaları I: Persler**, Çev. Güngör Dilmen, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1997, s.26, dize 50.

¹¹ Herodotos, **Herodot Tarihi**, Çev. Müntekim Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17.

¹² George Thomson, **Tarih Öncesi Ege II**, Çev. Celal Üster, Payel Yayınları, İstanbul, 1991, s.155.

Boğazı'na adını veriş ve Mısır'a yerleşmesi) bezeli tanrı Hephaistos'un yaptığı sepete çiçekler deren Avrupa'yı kaçıtır. Sırtına bindirdiği Avrupa'ya kimliğini açıklar ve onu -Miken uygarlığının beşiği- Girit'e götürür. İo'dan Avrupa mitine coğrafi hareket alanı, Fernand Braudel'in çizdiği Akdeniz sınırlarının içinde kalmaktadır¹³. Mit, Avrupa'nın Asya'dan kopuş mitosu olarak yorumlanmakla¹⁴ birlikte Akdeniz'i çevreleyen halkların Asya, Avrupa ve Afrika olarak ayrıştırılmasının güçlüğünü de ortaya koymaktadır.

Edward Said *Persler*'de, Doğu'yu Batı'dan ayıran, Avrupa'nın imgesel coğrafyasını oluşturan iki motiften söz eder. Bunlardan ilki, metni incelerken ele alacağımız gibi, Avrupa'nın, Asya'yı dile getirmesidir. İkincisi ise "Batı'ya sızan tehlike olarak Şark" motiftir¹⁵. Akdeniz'e sırtını veren tehlikeli Doğu, ne gibi özellikleriyle tehdit oluşturmaktadır?

Pers ülkesinin merkezi Susa, Mezopotamya'nın doğusuna, İran yaylasının güney batısına düşer. Batı'da Trakya, Makedonya, Ege adaları, kuzeyde Hazar Denizi, Güneyde Basra Körfezi, Mısır ve geniş İran yaylası; Doğu'da ise İndus'a (Hindistan) uzanmaktaydı¹⁶. Böylesi büyük etkinlik alanının kontrolü, bir tür eyalet sistemi olan satraplıklarla sağlanmaktaydı. Şahlar şahı adı verilen Darius, Anadolu'nun batısındaki İyonya'yı Satraplık I, Hindistan'daki Pencap'ı Satraplık XX olarak adlandırmıştı¹⁷. Serhas yönetimindeki savaş başladığında Çanakkale boğazının iki kıyısındaki yerleşim bölgelerine, Trakya'ya komşu bölgelere, Bizans ve Kalkendonya'ya kısaca Karadeniz'e açılan yörelere hâkimiyet kurmuşlardı. Yunanlılar'ın Karadeniz ile ticari ilişkileri kesilerek Fenikeliler'e geçmişti ve Yunanistan ile Küçük Asya arasındaki ilişkiler de tıkanmıştı.¹⁸

Darius, farklı halkların gelenek, hukuk sistemi ve tapınma biçimlerine dokunmayarak işlerini satrapa bağlı yerli yöneticilere bırakmıştır. Atanmış satraplarla ve bu satraplıklara yerleştirilen birer garnizonla özellikle vergi tahsilâtı kontrol edilmekteydi. Temelde madencilik ve hayvancılığa dayalı Pers ekonomisi

¹³ Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I.Cilt**, Çev. M.A. Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1993 içinde *Sınırlar ya da En Büyük Akdeniz* bölümü s. 207-278.

¹⁴ Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Agenor ve Europa maddeleri, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 17 ve , s. 137.

¹⁵ Said, s. 66.

¹⁶ V. Diakov ve S. Kovalev, **İlkçağ Tarihi 1**, V Yayınları, Ankara, 1987, s. 240.

¹⁷ Joseph Campbell, **Batı Mitolojisi**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s.191.

¹⁸ Server Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İlk Çağ**, Say Yayınları, İstanbul, 1984, s. 280.

yayılması sırasında ilişkiye girdiği kültürlerle girdiği etkileşimin bir sonucu olarak büyümüştür. Sulamalı tarım verimi, dört bucaktan gelen köleler üretimi arttırmıştır. Özellikle I. Darius'un önem verdiği yolların kontrolü ve Fenikeliler aracılığıyla deniz ticareti, Pers ekonomisine geniş bir dolaşım alanı yaratmaktaydı. Bulunan tabletlerde Darius'un Kızıldeniz'i Akdeniz'e bağlayan eski bir kanalı onarttığından da söz edilir. Darius, Batı'ya ulaşmak ve tacirlerin hareketlerini kolaylaştırmak için Susa'dan Efes'e ulaşan Kral Yolu'nu yaptırmıştır. Persler'in büyük yenilgisinden bir süre sonra Büyük İskender, aynı yolu kullanarak Asya'yı fethedecektir.

Pers İmparatorluğunun zenginlik ve gücü iki biçimde ortaya konmuştur: Ordu ve yapılar. I.Darius'un Susa Sarayı ile ilgili yazıtı, sarayın, İyonyalı, Mısırlı, Babilonyalı, Lidyalı tutsaklar tarafından yapıldığını anlatır. İki metreden yüksek boğa büstleriyle süslü sütun başlıkları; çok renkli sırlı tuğladan yapılmış *Okçular* frizi günümüze kadar gelmiştir.¹⁹ Persler'in imparatorlukları döneminde, Pers Kraliçesi Atossa'nın da vurguladığı gibi süvari birliği ordunun gücünü ve hızını göstermekteydi. Ok ve yay kullanan askerlerin at sırtında rahat hareket edebilmesi belli bir ustalığı gerektirmekteydi. Kentour'lar mitolojide bu güç koordinasyonunu, bedende somutlanan bir işbirliğini simgelemekteydiler²⁰. Onlara atfedilen vahşilik batıya tehlike saçan doğulu ve yabancı kökenli (Persler ve İskitler) bir imge olmalarından kaynaklanmaktaydı.

André Bonnard, Joseph Campbell ve George Thomson Atina'ya mal edilen, Avrupa'nın soy kütüğünü oluşturan uygarlığın, Atina'ya İonya'dan, yani Ege'den geldiğini belirtirler. Ege'de VIII.-V. yüzyıllar arasında Mezopotamya'dan, Mısır'dan ve İndus'tan (Hindistan) unsurlar taşıyan bir kültür egemendir. Med ve Pers İmparatorlukları sırasında dolaşıma giren egemen kültür Asya kökenli bir sentezdir²¹. Jan Assman IV. yüzyılda kullanılan Hellenizm kavramını bile yanlış bulur:

Akdeniz'de yaşanan hem oryantal, hem de Yunan kültürünün unsurlarını içeren ve Yunan kent devletleri için de, dünyanın geri kalanı kadar köklü değişiklikleri gerektiren bir tek tip kültür yayılmaktadır. Bu değişikliklerin ilk belirtileri, monarşi ve bürokrasi,

¹⁹ Diakov ve Kovalev, **a.g.e.**, s. 241-252.

²⁰ William Mc Nell, **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, s. 53.

²¹ André Bonnard, **Antik Yunan Uygarlığı Cilt I**, Çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, Ekim 2004, s. 134; Campbell, s.126; Thomson, 1990, s. 81-83 ve Thomson 1991, s.108.

*hükümdarların tanrılaştırılması, hukuk sistemlerinin kodlanması, politikanın, idarenin, ordu ve bilimin profesyonelleşmesi, bireyin politikadan uzaklaşması ve başka bir dizi değişikliktir. Bu belirtilerin çoğu Yunanistan'dan çok Pers kültürüne işaret etmektedir.*²²

İ.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren Grek kolonizasyonu başlamıştır. İtalya kıyılarında daha barışçıl nitelikte sürdürülen kolonileştirme etkinliklerinin karakteri, İ.Ö. VI. yüzyılda, özellikle Güneydoğu Akdeniz'de daha uygar ve kalabalık toplumların direnişiyle karşılaşınca değişmiştir²³. Kuşkusuz bu genişleme evresinde yalnızca fetheden-fethedilen ilişkisi değil, aynı yayılcı politikayı güdenler arasında Fenikeliler örneğinde olduğu gibi çıkar çatışmasına dayalı zorunlu ilişkiler de kurulmuştur. Bunun olumlu etkileri de olmuştur. Örneğin İyonyalılar'ın Fenikeliler'den alıp geliştirdikleri yazı tüm Grek dünyasında kullanılmıştır.

Anakara Yunanistan'ında doğuştan soylular, küçük mülk sahibi çiftçilerin topraklarını ele geçirdikçe, çiftçiler, çoğunlukla soylu sınıfa hizmet eden zanaatçılar ve soyluların üretim fazlasının ticaretini yapan tüccarlar daha mümbit topraklara, daha geniş pazarlara ihtiyaç duyar. Önceleri Trakya, İtalya, Ege adalarında kurulan bu koloniler, ana yurda bağlı önemli birer geçim kaynağı haline gelirler. Hatta bunlar arasında Korinth, Milet gibi büyük merkezler, o zamanki ölçekte dünya ticaret merkezi olma iddiasıyla rekabete girişmişlerdir²⁴. Anayurdun yoksun olduğu ürünlerinin yetiştirildiği temelde tarımsal faaliyete dayalı yerleşimler kurulmasıyla başlayan süreç, kumaş ve madenlerden köle pazarlarına doğru gelişme göstermiştir. Ticaret faaliyetleri sırasında ortaya çıkan kazanımların en büyüklerinden biri, Lidya'da sikkenin kullanılmaya başlaması ve ihtiyaç fazlası ürünlerinden elde edilen gelirin daha kolay saklanabilen değerli bir karşılığının devreye girmesidir. Para, topraktan farklı sonuçları olan bir ekonomiye yol açmaktaydı. Toprak tanrısal bir varlıktı. Ürün az, çok ya da hiç olmaz ama ana mal devamlılığını korurdu. Oysa para, borçlanmalar nedeniyle tam bir yok oluşa neden olmaktadır²⁵.

Tüccar sınıfının ortaya çıkması, Solon yönetimi sırasında yalnızca *eupadridai* denen soylu sınıfa özgü olan toprak sahibi olma hakkının, elinde para olan yeni

²² Assman, **a.g.e.**, s. 270.

²³ Daikov ve Kovalev, **a.g.e.**, s. 345-349.

²⁴ René Sédillot, **Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü: Dünya Ticaret Tarihi**, Çev. Esat Nermi Erandor, Cep Yayınları, İstanbul, 1983, s. 74.

zengin sınıfa da sağlanması ve toprak sahibi olma sıfatıyla bu kişilerin yönetime talip olmaları, tiranlık dönemine yol açar. Thomson'un orta sınıf olarak adlandırdığı bir kesimin varlığına dayanan ve halk açısından en büyük önemi küçük çiftçilerin toprak kaybına yol açan yasaların değiştirilmesi olan tiranlık döneminin sona ermesi, Persler'in, Yunanlılar'ın önemli bir kolonisi olan Trakya'yı ele geçirmesiyle (İ.Ö. 512) sembolize edilir. Oysa gerçek neden, haklarından olan aristokratların, birlik haline gelememiş sitelerin ve iktidar talibi olan diğer yeni zenginlerin çekişmesidir. Thomson'a göre, bu dönemden Yunan halkı, paranın güvenilmezliğini öğrenmiştir. Yine de tiranlık, paranın dolaşıma girmesinin bir sonucudur ve aristokratik geleneğin darbe almasını sağlayarak Yunan demokrasisine yol açan bir ara basamaktır²⁶.

Atina demokrasisi 400.000 nüfusun 30.000'inin katıldığı hayli kırılğan bir demokrasiydi. Savaş, doğum, kolonilerdeki köle pazarları ve ailelerin çocuklarını satmalarını sağlayan özel hukuk düzenlemeleriyle elde edilen köleler ve yurttaş sayılmayan kadınlar demokrasinin dışında kalmaktaydı²⁷. Persler'e karşı kazanılan zafer, Delos Birliği'nin kurulmasını, Yunan kolonilerinin birbirinden kopuk birimlerden, bir arada hareket eden bir kuvvete dönüşmesini sağlamıştır. Daha sonra Delos'tan Atina'ya taşınan birliğin amacı, barbar istilasına karşı savunma amaçlı bir havuz oluşturulmasıydı. Burada toplanan yüklü servet Perikles zamanında Atina kentinin bir uygarlık sembolü olarak anıtlaştırılmasında kullanılır ve bu dönemin, muhalifler (koloniler) tarafından Atina emperyalizmi olarak adlandırılmasına neden olur²⁸.

Yunan Uygarlığına Giriş olarak Persler:

Soğuk ülkelerde ve Avrupa'nın değişik yörelerinde yaşayan kavimler genel olarak çok cesur ama iş zekâya ve ustalığa geldi mi, çok geriler. İşte bu yüzden de özgürlüklerini korumayı iyi biliyorlar ama hükümet kurmaktan acizler ve komşu ülkeleri fethedemiyorlar. Asyalı kavimler zeki ve ustalığa yatkın ama onların da cesaretleri yok ve bu yüzden de sonu gelmeyen bağımlılık ve köleliklerinden bir türlü kurtulamıyorlar. Bu ikisinin

---

²⁵ a.g.e., s.70-71.

²⁶ Thomson, 1990, s.112 ve 117.

²⁷ Bonnard, a.g.e., s. 168.

²⁸ a.g.e., s.230-233.

arasında kalan bölgelerde yaşayan Yunan ırkıysa, bu iki karakteri birleştirmiş; yürekli ve zeki. Bu yüzden özgür kalmış: hala en mükemmel hükümet yapılarına sahip, üstelik tek bir devlet halinde birleşebilse bütün ulusları kendine bağlayabilir.

Aristoteles, Politika

Yunanlılar'ın hareketli geçmişlerinden derlediklerini büyük bir uygarlığa dönüştürmeleri için, Serhas yönetimindeki Persler'i yenmeleriyle Peleponnes Savaşları arasındaki parlak elli yıl yetmiştir. Bu elli yılın otuz yılı Perikles döneminde geçmiştir. Elimizdeki **Persler** metninin ilk sahnelenişinde *choregos*luğun, Yunan altın çağını yaratan, henüz *Yunanlıların birincisi* olarak anılmayan, genç Perikles tarafından üstlenilmiş olması anlamlıdır²⁹. **Persler**'i Aiskhylos'un yarattığı yeni bir 'hatırlama figürü' olarak nitelendirebiliriz. Bu figürün Büyük İskender'in *kozmopolis* ereğine temel olabilecek düşünsel bir boyut barındırdığını, özellikle birliği perçinlemek konusundaki tutumunun panhelenist görüşü besleyecek gücü taşıdığını söyleyebiliriz. V. Diakov ve S. Kovalev, Pers zaferi öncesinde Yunanlılar'ın kendilerine güvenlerinin zayıf olduğunu, onları büyük yapan gelişmelerin bu zafer sonrasında kazanıldığını belirtirler. **Persler**'in bu güvenin aşılmasında bir etkisi olsa gerektir.

Aiskhylos'un Persler'i ele alışında, Homeros'un Truvalılar'a bakışına benzer bir açı sezilmekle -kaybeden önemli bir uygarlığın ardından duyulan acı- birlikte, Aiskhylos, Homeros denli içten gelmez kulağa. Homeros *İlyada*'sında *Gemiler Katoloğu* olarak adlandırılan II. Bölümde uzun uzun savaşa katılan yiğitleri anlatır. Bunların büyük kısmının savaşta kaybedileceğini bilen Yunan halkının üzerinde bu isim resmigeçidinin trajik bir etki yarattığı düşünülebilir. Aiskhylos da *İlyada*'daki görkemli betimlemeye yakın bir dille Persler'in savaşçıları anlatırken Homeros'un kahramanlık kodlarını kullanır. Ancak bu kodlar, **Persler**'de, yenilenin yiğitliğini vurgulamaktan çok, bu güçlü düşmanı yenmekten kaynaklanan bir böbürlenmeye işaretir.

Herodot, Pers isimlerinin Yunanlılar'dan farklı özellikler taşıdığını belirtir:

Adlarının, ki ya fizik bir özelliği, ya da bir kişilik onurunu belirtir, hepsi de aynı harfle, Dor'ların, San İon'luların Sigma dedikleri harfle

²⁹ Thomson, a.g.e., 1990, s.342.

*son bulur. Dikkat ederseniz siz de Pers adlarının hep bu harfle bittiğini göreceksiniz, bu, bazıları için böyle, başkaları için değil diye bir şey yoktur; istisnasız hepsi için doğrudur.*³⁰

Herodot'un belirttiği bu özellikten yola çıkıldığında bu adların sayılması yoluyla onurun yitirilişinin iki kere dile getirildiği söylenebilir.

Yazık, Yazık, ya ne ettin Farnukhos'u?

Yiğit Ariomardos'u? Komutan Seuakes nerede?

Ya soylu Lilaios

Memfis, Thariübis, Masistras

*Artambres ve Hüstaikhmas?*³¹

Bu yabancı adların ardı ardına sayılması Yunan seyircisinde egzotik etki yapacak bir unsurdur. Nitekim Aristophanes **Kurbağalar**'da, Euripides'in ağzından Aiskhylos'u egzotizmden yararlanmayı sevdiğini belirterek eleştirir.³² Öte yandan bu yabancı isimlerin anılarak tanındık kılınması, Persler'in tehdit unsuru olmaktan çıkarılması sürecine de yardımcı olmaktadır. Camille Paglia'nın Foucaultcu bakışıyla söylemek gerekirse;

*Ad ve kişi Batının biçim arayışının bir parçasıdır. Batı, nesnelere ayrı kimlikleri olmasında ısrarlıdır. Adlandırmak bilmektir; bilmek denetlemektir.*³³

Egzotik Pers isimlerinin yanı sıra metinde *Memfis'in Başbuğu*, *eski Thebai komutanı*, *Kadınsı Lidyalılar*, *Altın dolu Babil vd.* tamlamalar da kullanılır. Pers İmparatorluğu'nun son bulduğu bu tamlamalardan da duyurulur. Ulak, Yunanlıların zaferini anlatmaya başladığında 'zenginliklerin büyük limanı Pers Ülkesi' söylemi son bulmuştur. Foucault'nun bir saptamasından ödünç alırsak, ad, söylemin sonudur³⁴. Eski Pers, Elam ve Babil dillerinde yazılmış bir kaya yazıtından Darius'un seslenişinde onun artık son bulan imparatorluğunun söylemini duyarız:

³⁰ Herodotos, **Herodot Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.63.

³¹ Aiskhylos, **a.g.e.**, s.57, d. 966-970.

³² Aristophanes, **Kurbağalar**, Çev. Nevzat Hatko, MEB Yayınları, Ankara, 1946, s.48-49.

³³ Camille Paglia, **Cinsellik ve Şiddet, ya da Doğa ve Sanat**, Çev. Turgut Berkes, İyi Şeyler Yayıncılık, İstanbul, 1990, syf. 15.

³⁴ Michel Foucault, **Kelimeler ve Şeyler**, Çev. M.A. Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 183.

*Kral Darius konuşur: Ailemden sekiz kral oldu ben dokuzuncuyum. Dokuzumuz iki koldan kral oldu... Bana krallığı Ahura Mazda sağladı... Bu ülkelerde, dikkatli, tedbirli davrandım, iyi davrandım, hasım olanı şiddetle cezalandırdım. Ahura Mazda'nın isteğiyle bu ülke benim yasalarımaya uydu. Emrettiklerimi yaptılar.*³⁵

Persler'de yer alan üç kraliyet kişisi Pers İmparatorluğu'nun üç halini yansıtmaktadır. Özellikle Darius'u ruhu ile Atossa, düşmanın soylu ve geride kalan ihtişamını temsil eder. Koro ile Ulak ise Pers buyruğundaki ülkeleri ve bunlardan oluşan ordunun boyutlarını sayarak imparatorluk resmini tamamlar:

1. Görkemini oyun sırasında yitiriveren kraliçe Atossa, Perslerin şimdiki zamanıdır: Atossa sahneye iki kez girer. İlkinde koro Atossa'yı tanrıların gözündeki ışık olarak betimler. Tanrısal Darius'u karısı ve Kral Serhas'ın annesi olarak selamlanır. Atossa da altın yüklü sarayı bırakıp geldiğini belirterek ihtişamını vurgular. Ancak ordunun ilk yenilgisinin haberi geldikten sonra, sahneye ikinci girişinde Atossa, saltanat arabasına binmeden, koşarak geldiğini söyler. Bu sözlerinden, sahneye ilk gelişinde saltanat arabası içinde, debdebeli bir giriş yaptığı sonucuna varırız. İmparatorluğun maddi varlığı, Atossa üzerinden yansıtılır. Herodotos, Darius'un ardından yapılan taht kavgasını yorumlarken sonucun baştan belli olduğunu, son sözü Atossa'nın söylediğini belirtir³⁶. Atossa tarihte de Persler'in gelişme döneminde, güçlü bir kral kızı ve eşi olarak görülmektedir.

2. Darius'un Ruhu parlak Pers İmparatorluğu'nun geçmiş zamanıdır: Darius büyük Pers İmparatorluğunu yaratan ve örgütleyen kişidir. Darius'un (ya da geçmişin) Hayaleti'nin ağzından geride kalan ihtişamın dayanaklarını öğreniriz. Dramatik yapıtlar tarihinin ilk hayaleti olarak Darius'un başka işlevleri de vardır. İhtişamlıdır ama ölüdür. Böylece seyirci üzerinde, korkulan düşmanın gerçek erkinin toprak altında kaldığına güvence verilir. Üstelik Darius Persli koroya ve Atossa'ya verdiği öğütle bu güveni perçinler:

Hellen ülkesine bir daha savaş açmayasınız

Med ordusu sayıca üstün bile olsa,

³⁵ Behustin yazıtından aktaran Campbell, s. 186.

³⁶ Herodotos, *a.g.e.*, s. 336.

Çünkü üzerinde savaşılan toprak

*Onlardan yana savaşır onlarla birlik.*³⁷

Kitto ise Darius'un Serhas'a karşıt bir kişilik olarak, onun zayıflığını vurgulamak için çizildiğini belirtir³⁸.

3. Genç kral Serhas üzüntüsünden perişan, iktidarını yitirmiş haliyle Perslerin geleceğidir. Yenilginin sorumlusudur ve ülkesini karanlık bir geleceğe sürüklemiştir. Tragedya onun *hubrisi* üzerine kurulur, buna karşılık oyuna adını verecek denli 'kahraman' değildir. Sahneye çıktığında, Yunanlılar'ın artık ondan korkması için hiçbir neden kalmamıştır.

Persler'in trajik sonunu hazırlayan, engellenebilir ya da denetlenebilir olduğu halde *hubrise* kapılarak gerçekleştirilen üç durum vardır:

1. Bağımsızlığına düşkün Yunanlılara boyunduruk takmayı istemek.

2. İşgale gittiği ülkenin tanrılarının tapınaklarını yakıp yıkarak saygısızlık etmek.

3. Yukarıda mitosunu aktardığımız, tanrısal iradeyle ayrılmış iki kıtayı, Asya ile Avrupa'yı, birbirine bağlayarak; hem karaları birleştirmeye çalışarak hem de taşkın denize köprüyle boyunduruk vurarak iki yönlü hata yapılmıştır. Böylece Zeus, Ares ve Poseidon'un öfkesini üzerine çekmiştir.

Persler'in Serhas kişiliğinde kapıldığı *hubrisin* yanıtı gelir:

1. Yunanlılar, 1200'e karşı 300 gemiyle, tuzağa düşürdükleri Pers donanmasını yenerler. Ölenlerin çoğu Pers soylularıdır.

2. Tapınaklarını yakıp yıktıkları topraklarda, ordunun büyük kısmı açlık ve susuzluktan ölür.

3. Deniz ve rüzgâr Serhas'ın köprüsünü yıkar, donanmasını da kaybeden ordunun büyük kısmı ölür ya da tutsak olur.

Oyunun dışsal katmanında Persler protoganist, Yunanlılar antagonist olarak saptanabilmektedir. Kitto, Serhas'ın gerçek antagonisti olarak Yunan tanrısını, Yunanlılar'ın içinde ve yanında olan değil, tüm Yunaneli'nin toprağında ve ikliminde

---

³⁷ Aiskhylos, a.g.e., s. 51, d.790-794.

olan tanrıyı gösterir³⁹. Kitto'ya göre oyun, Persler'in düşüşünün değil, Serhas'ın günahının tragedyasıdır. Bu nedenle koro ve kraliçe merkezde yer almaz. Her ikisi de Serhas'ın hatasının -koro politik, kraliçe kişisel olmak üzere- iki veçhesini göstermektedir⁴⁰.

Oysa oyunda Serhas tanrıların karşısına aldığı bir kahraman olarak çizilmez. Oyunda psikolojik derinlik arayacak olursak, şanlı bir babanın gölgesinde kalan, yetenekleri babasını aşmaya el vermeyen bir genç adamın güçlü ve koruyucu annesine kendisini ispatlama çabası olarak okuyabileceğimiz eylemi, Serhas'ı homerik kodlardan uzaklaştırır. Onunla ilgili oyunun verdiği bilgiler, oyunun finalinde Serhas gelene kadar kinayeli-çelişmeli sözlerden ibarettir. Birkaç satır arayla Pers yaşlıları Serhas'tan *hırçın kral, kentler yıkıcı kral, kaynaşan Asya'nın başbuğu* olarak söz ederler. Ama endişe yüksektir ve kimse zafer beklememektedir. Annesi Atossa bile oğluna pek güvenememektedir. Ulaktan haberler geldiğinde koro, Serhas'ı yargılamıştır.

Şimdi bütün Asya toprağı ıssız

Serhas kim varsa götürdü, yazıklar olsun

Serhas onları yitirdi, yazıklar,

Serhas aptalca kadırgalarını

denizde batırdı gitti⁴¹

Serhas sahneye geldiğinde üstünü başını paralayarak ağlamakta, herkesin ağlamasını istemektedir. Yunanlı bir tragedya kahramanı olsaydı, savaşırken davası uğruna onurluca ölürdü kuşkusuz. Ama Doğulu Serhas, Handel'in operasındaki beceriksiz âşık kralı esinleyecek denli 'tuhaf' çizilir.

Yukarıda değinilen dışsal katmanın yanı sıra söyleşim düzeyinde farklı bir içsel katman belirlemektedir:

Ne diyorsun? Geçmedi mi bütün barbar ordusu

Avrupa'dan Asya'ya, Helle boğazından?⁴²

---

³⁸ Kitto, 1955, a.g.e., s.43.

³⁹ H.D.F. Kitto, **Form and Meaning in Drama**, Methuen Publishing, New York, 1971, s. 225.

⁴⁰ Kitto, a.g.e., 1955, s. 46.

⁴¹ Aiskhylos, a.g.e., s. 43, d. 549-553.

Bağlamından kopararak bu iki düzeyi okuduğumuzda, Asya'ya hükmeden Persler'in Yunanlılar'dan bahsettiği sonucuna varılması akla yakındır. Oysa bu soru Pers yaşlısı korobaşı tarafından, eski kral Darius'un hayaletine sorulmaktadır. Korobaşı'nın sözünü ettiği barbarlar Persler'in kendisidir. Kral Serhas topladığı dev orduyu Çanakkale boğazından birbirine zincirlerle bağlanmış dubalardan yaptırdığı bir köprü üzerinden karşı tarafa geçirmiştir. Öte tarafta kutsal yerleri yağmaladıkları için kurduğu köprü yıkılmış, bu nedenle dönememişlerdir. Bugünkü bilinçle bakıldığında Persler'in kendilerinden barbarlar diye bahsetmeleri komik ya da naif sayılabilecek durumdur.

*Biliyoruz ki, Asya'yı ve orada oturan Barbarları, Persler kendilerinden sayarlar. Avrupa, özellikle Yunan dünyası, onlar için yabancıdır.*⁴³

Herodot tarihinde, Asya ile Avrupa arasındaki ayırımın temelde Persler ve Yunanlılar arasında bir gerilimden kaynaklandığı gösterilir. Persler'in Yunanlılar'ı yabancı bulmasına karşılık, Yunanlılar, kendilerinden farklı dil konuşan tüm halkları barbar, yabancı saymaktadırlar⁴⁴. Barbarın karşıtı olarak uygar sözcüğünün kullanılması ancak XVI. yüzyıldan sonra söz konusudur⁴⁵. Burada yalnızca kendini merkeze alarak diğerlerini dışarıda bırakmaktan söz edilebilir. Bilinmeyen, tanınmayan, yabancı olanın üzerinden kendini belirleme, tanıma ve bir bilinç oluşturma aracı olarak barbar, Öteki'ni karşılayan ilk sözcüktür denebilir. Said'in dile getirdiği gibi *Persler*, bir kültürü, diğer bir kültürün temsil etmesinin erken bir örneği olarak okunabilir.

Burada önemli olan, Asya'nın da Avrupa'nın imgelemi aracılığıyla, bu imgelem sayesinde konuşmasıdır; Avrupa denizaşırı, düşman "öteki" dünyayı, Asya'yı yenik düşürmesiyle tanımlanır. Asya'ya atfedilen şeyler, boşluk, kayıp, yıkım duygusudur ve bundan böyle Batı'ya her meydan okuyuşunda Şark'ın bulacağı da hep aynı yıkım

---

⁴² Aiskhylos, **a.g.e.**, s. 52, d. 797-798.

⁴³ Herodotos, **a.g.e.**, s. 18.

⁴⁴ Pars Tuğlacı, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük Cilt 1**, Barbar maddesi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983, s.236.

⁴⁵ **The Oxford English Dictionary** (OED) on CD ROM, *barbarian* maddesi, Oxford University Press, New York, 2002.

*olacağa benzemektedir; ayrıca Asya'nın daha üstün olduğu, Avrupa'yi alt ettiği görkemli bir geçmiş için yakılan ağıt da işitilir.*⁴⁶

Bir Batılı'nın yazdığı metin olarak bakıldığında **Persler**'in dikkat çekici yönlerinden biri, tamamen farklı bir kültürden söz edilmesine ve oyun kişilerinin tamamının Persli olmasına karşın Yunan din, gelenek ve göreneklerinin yansıtılmasıdır. Oyunda adlar ve finaldeki ağıt dışında her şey Yunan kültürüne özgü nitelikler taşımaktadır. Oysa geniş bir yayılım alanı olan Persler'in büyük coğrafyası nedeniyle yukarıda değinildiği gibi yönetimi, dini, ordusu, egemenlik altına aldığı birimlerle ilişkisi Yunanlılardan çok farklıdır ve metin bu farklılıkların pek azını yansıtır. Üstelik Persler, çöküşü hazırlayan yenilgilerine karşın Yunan egemenliğine geçmemişlerdir. Yine de Aiskhylos'un metnindeki tutum Yunanlılar'ın egemenlik kodlarına uygundur; Yunanlılar ele geçirdikleri topraklarda kendi kültürlerini yaymayı tercih etmiştir⁴⁷. Barbar Persler, Yunan kültür öğeleriyle temsil edildiğinde tehlikeli olan uysallaştırılıp tanıdık kılınarak Persler'e egemen olunduğu yanılısamasının yaratılması kolaylaşmıştır.

Aiskhylos, Pers savaşlarına katılmış bir askerdir. Bonnard, Aiskhylos'un tragedyalarını çatışma üzerine kurmayı tercih etmesini asker kişiliğine verir. Michael J. Walton, oyunun en canlı kısmının Ulak'ın savaşı anlattığı uzun bölüm olduğunu ileri sürer. İlk kez **Persler**'de bir Ulak bunca uzun konuşur. Bu konuşmada betimlenen savaş tablosunun canlılığı, biraz da Aiskhylos'un savaştaki etkin rolüne bağlanır⁴⁸. Kitto, Aiskhylos'un karşıtlıkları sevdiğini ve bu nedenle oyun kişilerini bu karşıtlıkları hesaplayarak yarattığını belirtir⁴⁹. Aiskhylos yalnızca kişileriyle değil oyunun retorikini de karşıtlıklar üzerine kurmuştur. Böylece temel karşıtlık -Asya-Avrupa ya da Pers-Yunan- güçlendirilmiştir. Edward Said de oyunda iki kıta arasına çekilen hattın temel karşıtlıkları kurduğunu ileri sürer. Karşıtlıklar bu hat temelinde çeşitlendirilmiştir.

Aiskhylos karşı kültürün bilgisizliğini kullanarak halkının kendine güvenini pekiştirir. Bu amaçla tragedyasında *stichomythia* denilen bir teknik kullanır. Thomson bu tekniğin kaynaklarını erginlenme sürecinde gizemli bilgilerin

---

⁴⁶ Said, **a.g.e.**, s.66.

⁴⁷ Özellikle ana tanrıça kültünden Zeus'a geçiş için bkz. Thomson 1991 ve Campbell.

⁴⁸ Michael J. Walton, **Tragedy Reviewed: The Greek Sense of Tragedy**, Methuen Publishing, Londra, 1984, s. 32 ve 80.

sınanmasında bulur. Soru ve yanıtların simetrik düzenlenmesiyle tanrının kimliğinin tanınması ya da dinsel dramının akışında çeşitli simgelerin ortaya çıkmasını sağlayan bir tekniktir⁵⁰. Aiskhylos'un *Persler*'inde bu teknik, Darius'un Marathon seferi dolayısıyla Atina'yı zaten bilen Atossa'nın Koro Başı'nı sorgulamasıyla, Yunan gücünü yeniden kurmak amacıyla kullanılır:

A- Şu Atina denen yer, nerde, hangi bucakta?

K- Ta uzakta batıda, Kral Güneşin göçtüğü yerde.

A- Oğlum da bu kenti ele geçirmek istedi ha?

K- Böylece bütün Hellas Kral'a boyun eğecekti.

A- Onların öyle büyük orduları var mı ki?

K- Hem de Medlerin başına hayli bela getirmiş bir ordu.

A- Neye güvenirler başka? Yurtlarında yeterince zenginler mi?

K- Gümüş madenleri var, bir toprak gömüsü.

A- Neyle savaşır bu soy, yayla ok mu yaraşır ellerine?

K- Yok, dimdik ayakta kılıçla dövüşürler, kollarında kalkanlar.

A- Kimmiş başbuğları, orduyu yöneten kim?

K- Hiçbir ölümlüye kul köle değiller.

A- Ya nasıl dayanırlar bu korkunç saldırıya?

K- Perişan etmediler mi Darius'un ordusunu?⁵¹

Görüldüğü gibi Koro Başı'nın son repliği tüm bu soru-yanıt oyununun amaçlı bir gösteriş olarak okunmasına neden olur. Aiskhylos'un ilerici, ılımlı ve demokrat tutumunu, Atina yönetimine yakınlığını, ileride Delos Birliği'nin yöneticisi olacak Perikles'in *choregos*luğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu bölümün amacını yeni ve yüce bir Yunan kimliğinin oluşturulması olarak saptayabiliriz.

Oyunda *stichomythia* Asya kavimleriyle Yunanlılar arasındaki temel karşıtlığı serimler. "Hiçbir ölümlüye kul köle olmayan" Yunanlılar'a karşılık, bir monarkın

---

⁴⁹ Kitto, a.g.e., 1955, s. 38.

⁵⁰ Thomson, 1990, s.223-224.

⁵¹ Aiskhylos, a.g.e., s. 32, d. 231-244.

gücü altında toplanan, boyunduruk altındaki Asyalılar... Avrupa'nın Asya'dan kopuş mitosunun içinde yer alan Europa'nın rüyası ile Atossa'nın rüyası arasında benzer motifler vardır. Atossa anlatır:

Dinle! Güzel fistanlara bürünmüş iki kadın,

belirdi gözlerimin önünde.

Biri Pers zevkiyle giyinmiş biri Dor.

(...)

İki kızkardeşti bunlar, bir soydan.

Birinin yurdu ama Hellas'tı,

öbürünün barbar ülkesi

talihlerince.

Düşümde bakıyorum

bir anlaşmazlık çıkmış aralarında.

Oğlum da sindirmek istedi onları

savaş arabasına koşmaya kalktı ikisini de

geçirip koşumları...

Biri boyun eğdi, uysalca

kendi uzattı ağzını gеме.

Öbürü ise çırpındı, ayak diredi.

Sonra iki eliyle kavrayıp koşumları

koparıverdi, savurdu gitti arabayı,

dizgin gem dinlemedi, boyunduruğu da böldü ikiye

Yerlere düştü oğlum. (...)⁵²

Atossa'nın rüyasında da Europa'nın rüyasındaki gibi iki kadın, iki anakarayı simgeler. İki kara arasında bir çekişme vardır. Ancak bir yandan da bu ikisi kardeştir. Aynı denizi paylaşmakla ilgili bir kardeşlik kökeni olduğunu varsayabiliriz çünkü

mitolojik soy kütüğü tüm Akdeniz sakinlerini birbirine akraba kılmaktadır. Akdeniz'in doğusunda kalan Asya, Pers boyunduruğuna kolayca boyun eğmiştir ama Avrupa bağımsızlığına düşkündür. Rüya, bir taraftan henüz kurulmuş Yunan birliğine seslenir: Kardeşler kavga ettiklerinde birileri boyunduruk takmak isteyebilir. Asya ile Avrupa'nın arasındaki bu anlaşmazlığı gidermeye kalkışan, Zeus'un bir önceki mitte ayırdığını bir araya getirmeye çalışan Serhas, yere düşmeye mahkûmdur. Joseph Campbell'ın Pers savaşlarına getirdiği yorumu kabul edecek olursak, Doğu sınırına ulaşmıştır⁵³.

Asya-Avrupa, Pers-Yunan karşıtlığına ek olarak varıl-yoksul karşıtlığı, bir başka karşıtlıklar zincirini besler. Yunaneli'nin varlığı az, ordu ve donanması zayıftır. Buna karşılık Pers ülkesi zengin, hükümlerindeki karma ordu çok büyüktür. Yine de zafer Yunanlılarıdır. Persler karışıktır ve güce boyun eğerek savaştan ordusuna karşılık, Yunanlılar'ın az ama tamamı Yunanlı bir orduları vardır. Dönemsel bir özellik olarak süvari birliği orduya bir üstünlük sağlamaktadır. Perslerin süvari birliği vardır buna karşılık Yunanlılar kargılarla, taşlarla karşılık vererek zafer kazanmışlardır. Varsıllık-yoksulluk zinciri altın-gümüş karşıtlığıyla devam eder. Pers ordusu altın pusatlıdır, Susa Sarayı altın doludur, kral altın yağmurundan doğmuştur. Atinalılar ise gümüş kaynaklarına sahiptir. Pers boyunduruğu altındaki Lidyalılarda altın parayı gören Darius, kaynaklarının da olanak tanınması sayesinde, tüccarların ve tabii kendi yönetiminin işini kolaylaştıran altın parayı kullanmaya başlamıştır. Yunanlılar topraklarında altın olmadığı için paralarını gümüşten yapmak durumundaydılar. Parthenon'un girişindeki altın tanrıça heykelini eritip -istilacıların tapınakları yağmalaması da saygısızlıktan değil, ganimet arzusundandır- tedavüle soktukları altın para kısa ömürlü olur ve gümüşe geri dönülür. Hellen dünyası altın paraya ilk kez Kral Philip zamanında, Makedonya'da altın çıktıktan sonra kavuşmuştur⁵⁴. Oyunda bu önemli ekonomik değer üzerinde ısrarla durulur.

İlyada'da maddi dünyada, tanrısal katta ve yiğitlikte güçlerin denkliği vurgulanmaktaydı. *Persler*'de ise gücün maddi boyutundaki uçurumun vurgulanması, farklı bir karşıtlığın belirmesini sağlamaktadır; Yunanlılar zaferi zekâlarıyla ve

---

⁵² Aiskhylos, a.g.e., s.30 d.180-197.

⁵³ Campbell, a.g.e., s.202.

⁵⁴ Sédillot, a.g.e., s. 84.

tanrılarının yardımıyla kazanmışlardır. Bir Yunanlı, Serhas'a Yunanlılar'ın sözde kaçış planından söz eder. Serhas, tecrübesizliğiyle bu bilgiye güvenir. Donanmasını yanlış konumlandırır. Yunanlılar, hareket kabiliyeti sınırlanan Pers donanmasını kıştırarak yok eder. Serhas'ı yanıltan Yunanlı, bu savaşın Truva Atı'dır. **İlyada**'da Odysseus, zekâsıyla ya da kurnazlığıyla Truva Atı'nı akıl etmiştir. Böylece zekâ Yunanlılar'ın sahip olduğu bir özellik olarak kayda geçmiştir. **Persler**'de de zekâ maddi güce karşılık parıldar. Atossa'nın ikinci rüyası bu duruma yorulabilir. Rüyada bir atmaca, bir kartalın kafasını yolar. Küçük olan büyüğü yener. Doğrudan başa yapılan hamle, bir akıl oyununu simgeler. Altın daha değerlidir ama daha az değerli olan gümüş, onu iyi kullanabilenin elinde değerli bir araca dönüşmüştür. İyi düşünülmeden girişilen kahramanlık (koskoca orduyu dubaların, zincirlerin üzerinden geçirmek) altını kalp paraya çevirir. Bu şekilde tanrılar da kaybedilmiştir. Tanrılar, Yunanlılar ile birlikte savaşmaktadırlar. Manevi yönü güçlü olan kazanmıştır.

İlyada'da olduğu gibi bu savaşta da Yunan tanrılarının parmağı vardır: metne göre Ares İyonyalı'dır, Poseidon kızdığı için Eylül ayında sular buz kesmiştir ve deniz taşıdığı için köprü yıkılmıştır, hasat zamanı verimli topraklarda kıtlık baş gösterir, Darius olan biteni Zeus'un öfkesine bağlar. Atossa'nın Koro ile Darius'u çağırdıkları ayin, bir Yunan ritüelidir. Oysa Pers inancında bu tür törenleri yalnızca kutsal kişiler yapabilmekteydi. Persler'in tanrısı Ahura Mazda'dan oyunda hiç söz edilmez. Yukarıda örneklediğimiz gibi Darius krallık esasını Ahura Mazda'dan aldığını belirtmiştir. Aiskhylos'un metninde ise Darius, krallık esasını Zeus'tan aldığını söyler. Yunan dininin evrenselleştirilmesi, birleştirilmesi ülküsü bu tutumla yansıtılmıştır. Campbell, Persler'in hiçbir zaman dinlerini evrenselleştirici bir yaklaşımları olmadığını belirtir; egemen oldukları yerlerde dinlerini dayatmamışlardır⁵⁵. Serhas'ın savaşta Yunan oyununa kanmasının nedeni yalnızca toyluğu değil, dininin yalanı en büyük günah olarak vaaz etmesi olarak da yorumlanabilir. Zerdüş dinine inanan Persler'in yalan söylemesi ve borçlanması yasaktır. Borçlanmanın yasak olması, yalan söylemeye yol açmasından kaynaklanmaktadır. Yalan, Pers boylarında sürgünle cezalandırılır⁵⁶. Zerdüş dininin tanrısı Ahura Mazda (yaşamın efendisi), zekâ, ışık ve doğru düzenin yaratıcısıdır.

---

⁵⁵ Campbell, a.g.e., s. 201.

Onun karşıtı Angra Mainyu (yalan cini) Ahura Mazda'nın erdemli unsurlarına, karanlık, aldanma ve yalanı sızdırır. Bu ezeli savaşında umulan nihai hedef, Yalan Cininin yok edilmesidir. İnsanın görevi, kendi erdem, düşünce, söz ve eylemiyle bu hedefe katkıda bulunmaktır⁵⁷. Persler'de arkaik ateş kültü, Ahura Mazda tapımında da varlığını korumuştur. Persler'in parlak alevi, iki kıtayı ayıran sularda sönmüştür.

Sonuç:

Persler'de karşıtlıkların doğrudan kurulduğu bir mücadelede kazananın kaybeden üzerinden zaferini anlatırken, karşı kültür üstünde egemenliğini nasıl ilan ettiğini, yabancı tehdidinden henüz kurtulmuş bir seyirciye dramatik yapıt yoluyla nasıl güvence verildiğini izledik. Tarihin gösterdiği üzere farklı dil ve dinlerden oluşan iki kültürün aynı topraklarda, ekonomik temel üzerindeki savaşımında Yunan-Pers karşılaşması ne ilk, ne de son karşılaşmadır. Özellikle bu geniş ve verimli Doğu Akdeniz -ya da Büyük Ortadoğu- kapitalizm öncesinde ve sonrasında, düşünce, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler hızlandıkça, kaynaklar azaldıkça, üretim artıp pazar daraldıkça daha sert karşılaşmalara sahne olmuştur, olmaktadır. Ekonomiyle beslenen bu güç oyunlarının arkası gelmeyecek gibidir. İster Marksizm ister postkolonyalizm-- metinler hangi kuramla okunursa okusun, deşifre edilen sistem ve söylem her seferinde yeni kılıklara bürünerek, yeni görünümüleriyle bir sonraki adlandırılışına kadar varlığını sürdürecektir. Ancak, incelediğimiz *Persler*'in yazıldığı dönemle günümüzdeki egemenlik iddiası, tesadüf eseri, aynı özgürlük ve demokrasi söylemini kullanmaktadır.

Kaynakça:

* AHMAD, Aijaz, **Teoride Sınıf, Ulus, Edebiyat**, Çev. Ahmet Fethi, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995

* ARISTOPHANES, **Kurbağalar**, Çev. Nevzat Hatko, MEB Yayınları, Ankara, 1946

---

⁵⁶ Herodotos, a.g.e., s. 63.

⁵⁷ Campbell, a.g.e., s.164

- * ASSMAN, Jan, **Kültürel Bellek**, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001
- * BONNARD, André, **Antik Yunan Uygarlığı Cilt I**, Çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, Ekim 2004
- * CAMPBELL, Joseph, **Batı Mitolojisi**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 1992
- * DIAKOV V. ve KOVALEV S., **İlkçağ Tarihi 1**, Çev. Özdemir İnce, V Yayınları, Ankara, 1987
- * ERHAT, Azra, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972
- * FOUCAULT, Michel, **Kelimeler ve Şeyler**, Çev. M.A. Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2001
- * HENTCH, Thierry **Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı**, Çev. Aysel Bora, Metis Yayınları, İstanbul, 1996
- * HERODOTOS, **Herodot Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004
- * KITTO, H.D.F., **Greek Tragedy**, Doubleday Anchor Books, New York, 1955
- * KITTO, H.D.F., **Form and Meaning in Drama**, Methuen Publishing, New York, 1971
- * Mc NELL, William, **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985
- * MURRAY, Gilbert, **The Literature of Ancient Greece**, Phoenix Books, The University of Chicago Press, Chicago, 1956 (ilk basım 1897)
- * PAGLIA, Camille, **Cinsellik ve Şiddet, ya da Doğa ve Sanat**, Çev. Turgut Berkes, İyi Şeyler Yayıncılık, İstanbul, 1990
- * SAİD, Edward, **Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları**, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, 1999
- * RENE Sédillot, **Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü: Dünya Ticaret Tarihi**, Çev. Esat Nermi Erandor, Cep Yayınları, İstanbul, 1983

- * TANİLLİ, Server, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası: İlk Çağ**, Say Yayınları, İstanbul, 1984
- * **The Oxford English Dictionary (OED)** on CD ROM, Oxford University Press, New York, 2002
- * THOMSON, George, **Aiskhylos ve Atina**, Çev. Mehmet Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1990
- * THOMSON, George, **Tarih Öncesi Ege II**, Çev. Celal Üster, Payel Yayınları, İstanbul, 1991
- * TUĞLACI, Pars, **Okyanus Ansiklopedik Sözlük Cilt 1**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983
- * WALTON, Michael J., **Tragedy Reviewed: The Greek Sense of Tragedy**, Methuen Publishing, Londra, 1984

Summary:

*Despite the Mediterranean geographical structure which has resisted against the Eastern-Western or Asian-European discrimination, economy-based power play has always been the actual cause of all everlasting conflicts between these two 'power's. The issues such as the achievement of the sovereignty upon the counter-culture, and rebuilding, through drama, the self-confidence in the minds of the spectators-- who have just been rescued from the threat of the enemy have been argued as the victory of the winning side is being recited by the losers of a face-to-face strife in **The Persians** -- an early classical play in which the subject matter is the historical clash between the East and the West. As Edward Said claims that **The Persians** is an orientalist text and Ahmet Aijaz reacts against his claim, the argument, in this paper, has been confined to focusing on the discourse of the text considering the concepts as well as the phenomena in the text.*